

ДОСКОЧ О. Л.,
здобувач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
(Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича)

УДК 342.51

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК ГАРАНТ ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання статусу Президента України з позиції конституційного права, наголошується на тому, що Президент України є гарантом державної цілісності України.

Ключові слова: Президент України, правовий статус, гарант державної цілісності, державний суверенітет.

В статье рассмотрены вопросы статуса Президента Украины с позиции конституционного права, подчеркивается, что Президент Украины является гарантом государственной целостности Украины.

Ключевые слова: Президент Украины, правовой статус, гарант государственной целостности, государственный суверенитет.

The article discusses the status of the President of Ukraine from the standpoint of constitutional law, noted that the President of Ukraine is the guarantor of territorial integrity of Ukraine.

Key words: President of Ukraine, legal status, guarantor of territorial integrity, sovereignty.

Вступ. Президент України є гарантом Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, суверенітету та територіальної цілісності нашої держави. Внаслідок цього конституційно-правове регулювання статусу Президента України має бути особливо ретельним. На жаль, воно багато в чому неадекватне. Однією з причин недоліків правового регулювання статусу Президента України можна визнати недостатнє наукове дослідження питань, що стосуються забезпечення державної цілісності України.

Постановка завдання. Функції і повноваження Президента України досліджувались у працях В.Б. Авер'янова, Ф.Г. Бурчака, С.С. Головатого, В.К. Колпакова, В.В. Копейчикова, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики, С.Г. Сergyоїної, С.А. Агафонова, В.М. Горшеньова, Б.М. Лазарева, Ю.М. Козлова, Ю.О. Тихомирова, В.С. Чиркіна. Проблему адміністративно-правових аспектів діяльності Президента України досліджувала Н.О. Рибалка. Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних та іноземних учених, необхідно зазначити, що проблеми статусу Президента України як гаранта державної цілісності досліджено недостатньо.

Результати дослідження. У теорії конституціоналізму главу держави визначають як одноособний орган – один із найвищих органів держави. Основні напрямки діяльності Президента України згідно з ч. 2 ст.102 конституції такі. По-перше, на нього покладається обов'язок бути гарантом державного суверенітету, тобто неподільності, верховенства, незалежності державної влади в Україні. По-друге, Президент виступає як гарант територіальної цілісності України. На нього покладається обов'язок забезпечення як недоторканності зовнішніх кордонів України, так і безумовного припинення спроб будь-яких сил всередині країни розчленити територію України або відокремити якусь її частину. По-третє, Прези-

дент діє як гарант Конституції щодо забезпечення відповідності внутрішньої та зовнішньої політики інтересам держави, Основному Закону України, є гарантом прав і свобод людини і громадянина. Це означає, що він зобов'язаний створювати умови, які забезпечували б чітке і своєчасне реагування відповідних органів держави на будь-які факти порушення конституційних приписів. Нарешті, Президент як гарант прав і свобод людини і громадянина повинен також сприяти створенню відповідних механізмів контролю та забезпечення реалізації цих прав і свобод, а обстоюючи їх – створювати умови нетерпимого ставлення до будь-яких випадків порушення таких прав і свобод. До того ж слід звернути увагу, що відповідно до Конституції Президент здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави; очолює Раду національної оборони і безпеки; вносить до Верховної Ради подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних сил у разі збройної агресії проти України; відповідно до закону приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України; присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини. Конституційний механізм управління сферами національної безпеки і оборони передбачає домінування Президента України, тобто Глава Держави посідає найважливіше місце в механізмі забезпечення національної безпеки України. Президент є Головнокомандувачем Збройних сил та Головою Ради національної безпеки і оборони.

Здійснюючи загальне керівництво у сферах національної безпеки й оборони, Президент зобов'язаний узгоджувати з парламентом свої рішення про оголошення стану війни і використання Збройних сил у випадку агресії проти України, про оголошення мобілізації та воєнного стану в Україні чи її окремих місцевостях, надзвичайного стану (пп. 19–20 ст. 106 Конституції) [1, с. 713–714].

Важливо наголосити, що внутрішній суверенітет – це незалежність держави від інших суб'єктів політичної системи, верховенство, повнота та самостійність державної влади щодо статусу і політики цих суб'єктів. Держава залежить лише від одного суб'єкта політичної системи – від українського народу. Це говорить про те, що державний суверенітет похідний від народного суверенітету. Саме останній є єдиним та невідчужуваним, тому здійснення державної влади є формою реалізації народного суверенітету. Державний суверенітет України визначається специфікою державного ладу, її унітарним характером. Суверенна влада держави не є абсолютною і обмежена правом (ч. 2 ст. 6, ч. 2 ст. 19 Конституції України).

Як справедливо зазначає А.Р. Крусян, Президент України є гарантом державного суверенітету та територіальної цілісності України. Це означає, що Президент України повинен використовувати свої повноваження для забезпечення державного суверенітету [2, с. 52].

Відповідно до Конституції України органом, який здатний уособлювати єдність нації та єдність державної влади як у внутрішньополітичних, так і у зовнішньополітичних відносинах, є Президент України, який має такі повноваження, як право на звернення до народу, а також звернення зі щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України, право на ведення переговорів і укладення міжнародних договорів України, право прийняття рішення про визнання іноземних держав, на прийняття вірчих і відкличних грамот дипломатичних представників зарубіжних держав, право на нагородження державними нагородами, право встановлювати президентські відзнаки та нагороджувати ними. Оскільки ч. 2 ст. 5 Конституції України визначає, що «народ здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади та органи місцевого самоврядування», то варто було закріпити право громадян на внесення пропозицій у чергові та позачергові послання Президента України. Відповідно до п. 2 ст. 106 Конституції України Президент України «звертається з посланнями до народу та із щорічними черговими та позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє та зовнішнє становище України». Указ Президента України від 09.04.1997 «Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України» визначає, що щорічні послання Президента України до Верховної Ради України є офіційними документами глави держави, у яких на

основі аналізу внутрішнього і зовнішнього становища України визначаються найважливіші напрями економічного, політичного і соціального розвитку, передбачаються заходи щодо неухильного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, вдосконалення нормативних механізмів регулювання суспільних відносин. Одночасно з посланням Президента України до Верховної Ради України вноситься Кабінетом Міністрів України щорічна доповідь про економічний і соціальний розвиток України.

Аналіз норм Конституції України доводить, що повноваженнями у сфері зовнішньої політики володіють Президент України, який обирається народом України (ст. 102, п. п. 2, 4, 20, 26 ст. 106), Верховна Рада України, яка також є представницьким органом народу України (п. п. 5, 8, 9, 14, 23, 32 ст. 85), Кабінет Міністрів України (п. 1 ст. 116). Відповідно до ст. 102 Конституції України «Президент України є главою держави і виступає від її імені». Президент України здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю, а Кабінет Міністрів України «забезпечує здійснення зовнішньої політики держави» (п. 1 ст. 116 Конституції України). У той же час Верховна Рада України «визначає засади зовнішньої політики» (п. 5 ст. 85 Конституції України) шляхом прийняття законів, у межах яких і діє Президент України, здійснюючи керівництво політикою у сфері міжнародних відносин [3, с. 226].

В редакції Основного Закону України 1996 р [4]. було закладено норми, присвячені статусу Президента України, що частково мали загальний характер і залишалася широка можливість для тлумачення, яке загрожувало фактичним виходом глави держави за межі визначеної компетенції. Виникла необхідність чіткого визначення організації та функціонування інституту глави держави, його компетенції, його впливу на різні сфери суспільного життя, залежно від його взаємовідносин з парламентом, урядом, політичними партіями, судовою системою, можливості реалізації вимог Основного Закону держави в умовах втілення в життя принципу поділу влади [5].

Аналізуючи конституційні норми, можна визначити декілька різноманітних форм співпраці цих органів. Безперечно, важливою формою співпраці слід розглядати обов'язок Президента звертатися з посланням до Верховної Ради про зовнішнє та внутрішнє становище України. Ці послання згідно з Конституцією можуть бути як черговими, так і позачерговими. У них йдеться про ситуацію, що склалася в країні в політичній, економічній, культурній, соціальній та інших сферах. На цій основі Президент пропонує можливі варіанти виходу із становища, що склалося. Позачергові послання до Верховної Ради проголошуються у випадках екстраординарних ситуацій загальнодержавного характеру і переслідують мету закликати парламент до результативної співпраці для подолання екстремальних явищ. Говорячи про взаємовідносини Президента і Верховної Ради, слід звернути увагу на низку повноважень Президента, які мають реалізовуватися разом з повноваженнями Верховної Ради. Порядок їх реалізації визначено Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» [6]. Йдеться про різноманітні призначення посадових осіб. Спільні повноваження Президента та Верховної Ради при призначенні на вищі державні посади в органах виконавчої влади вимагають від них високої взаємної довіри, згоди в державних інтересах.

Президентське право законодавчої ініціативи також слід розглядати як важливу форму взаємодії Президента і Верховної Ради. Згідно з Конституцією України Верховна Рада повинна позачергово розглядати законопроекти, визначені Президентом як невідкладні. Разом з тим треба мати на увазі, що Президент може безконтрольно, на свій розсуд користуватися цим правом, навіть зловживати ним [7]. Така ситуація не сприяла взаєморозумінню і ефективній співпраці між парламентом і Президентом. Незважаючи на досить широкий обсяг повноважень Президента, для забезпечення ефективної взаємодії між ним і Верховною Радою доцільно продовжувати пошук нових форм співробітництва між цими органами державної влади. Діяльність постійного представника Президента у Верховній Раді теж має за мету поліпшення взаємовідносин між ними. Згідно з чинними нормативними актами постійний представник Президента у Верховній Раді є посадовою особою, уповноваженою Президентом забезпечувати взаємодію між Президентом та Верховною Радою. Послідовне втілення в життя, політична

практика цих конституційних принципів залежить від оптимального співвідношення реальних повноважень усіх гілок влади, насамперед законодавчої і виконавчої.

Зрозуміло, що посилення повноважень виконавчої влади за рахунок обмеження повноважень законодавчої влади веде до авторитарного режиму, а обмеження або позбавлення реальної самостійності парламенту, перетворення його на орган, підконтрольний виконавчим органам держави, обов'язково приведе до тоталітаризму. Лише за умов демократії забезпечується розумний баланс цих гілок влади.

Спеціального розгляду потребує питання про сутність та зміст функції гарантування Конституції. Однозначної відповіді на нього, попри широку поширеність у світовій практиці формули «президент – гарант Конституції» (міститься в конституціях більшості держав: колишніх республік СРСР, Польщі, Румунії, Туреччини, Франції та інших), не дає ані теорія, ані практика [8, с. 39].

Слід ураховувати, що охорона перелічених у ч. 2 ст. 102 Конституції цінностей не покладається виключно на Президента. У протилежному разі Президент міг би претендувати на домінуюче відносно традиційних гілок влади становище, що несумісне із принципом поділу влади. Виконання відповідних завдань є в певному обсязі функцією майже усіх центральних і місцевих органів влади. Так, «забезпечення державного суверенітету... виконання Конституції» є однією з функцій Кабінету Міністрів України (п. 1 ст. 116 Конституції). Гарантією забезпечення територіальної цілісності України виступає конституційна заборона вирішення питання про зміну території України в інший спосіб, аніж через всеукраїнський референдум (ст. 73). Особливе місце в механізмі гарантування Конституції посідає Конституційний Суд України – єдиний спеціальний орган конституційної юрисдикції (ч. 1 ст. 147 Конституції). Інша річ, що кожна з гілок влади діє в цих напрямках своїми специфічними методами, притаманними лише їй.

Визначення Президента як гаранта Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, територіальної цілісності та незалежності України є важливими, але водночас не підкріпленими процедурно конституційними нормами його компетенції [9, с. 163].

Висновки. Статус Президента України, визначений у Конституції, дає підстави вважати його уособленням держави і державної влади в цілому, а не однією з її окремих гілок, що обумовлено колом повноважень, роллю та місцем Президента України в політичному житті держави. Як її глава, Президент України є вищою посадовою особою, і саме він наділяється повноваженнями виступати від імені України, представляти її в усіх питаннях міжнародного життя. Тобто, як випливає із тексту згаданої статті, Президент України діє як гарант Конституції щодо забезпечення відповідності внутрішньої і зовнішньої політики інтересам держави. На нашу думку, в сучасних умовах потребує вдосконалення конституційно-правовий статус Президента України шляхом прийняття окремого Закону України «Про Президента України». Даний нормативно-правовий акт повинен визначити процедури реалізації його конституційної функції гарантування державного суверенітету, державної цілісності, прав і свобод людини та громадянина та запровадити механізм відповідальності Президента України.

Список використаних джерел:

1. Савчин М.В. Конституційне право України : підручник / за ред. М.О. Баймуратова. – К. : Правова єдність, 2009. – 1008 с.
2. Крусян А.Р. Президент України: особливості конституційно-правового статусу та тенденції його вдосконалення // Юридичний вісник. – 2011. – № 2. – С. 49–57.
3. Щербанюк О.В. Народний суверенітет і владоспроможність демократичної держави : монографія книга II / О.В. Щербанюк. – К. : Логос, 2013. – 303 с.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Ольховський Є., Ольховський Б. Проблеми взаємовідносин гілок влади в сучасних умовах // Вісник академії правових наук. № 1(48) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nulau.edu.ua:8088/bitstream/123456789/5013/1/Olchovskui_Olchovskui_85.pdf.

6. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 14–15. – № 16–17. – Ст. 133.
7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
8. Цвік М., Жук Н.. Динаміка президентської влади в Україні // Вісник Академії правових наук. – 2006. – № 3 (46). – С. 33–44.
9. Плахотнюк Н.Г., Мельниченко В.І. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток / Н.Г. Плахотнюк, В.І. Мельниченко. – К. : Максимус, 2004. – 224 с.

ПАЩУК Т. В.,
аспірант кафедри
теорії та історії держави і права
(Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки)

УДК 342.56 (438) (091)

ГРОДСЬКІ СУДИ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА ТА ЇХ РОЛЬ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ МІЖВОЄННОЇ ПОЛЬЩІ

У статті комплексно вивчено процеси і явища, пов'язані зі становленням, організацією та головними напрямками діяльності гродських судів Волинського воєводства й визначено їх місце у судовій системі міжвоєнної Польщі. Використано значну кількість джерел, зокрема маловідомі документи Державного архіву Волинської області, свідчення польських дослідників.

Ключові слова: мирові суди, гродські суди, Луцький окружний суд, судові виконавці, Волинське воєводство.

В статье проведено комплексное изучение процессов и явлений, связанных с установлением, организацией и главными направлениями деятельности городских судов Волынского воеводства, определения их места в судебной системе междувоенной Польши. Использовано большой объем источников, в частности малоизвестные документы Государственного архива Волынской области, свидетельства польских исследователей.

Ключевые слова: мировые суды, гродские суды, Луцкий окружной суд, судебные исполнители, Волынское воеводство.

This article provides an integrated study of processes and phenomena associated with the formation, organization and main activities of municipal courts in the Volyn province and determination their place in judiciary of interwar Poland. It is used a substantial source material, including little-known documents of the State Archive of Volyn region, the testimonies of Polish researchers.

Key words: world courts, municipal courts, Lutsk district court, bailiffs, Volyn province.

